

УДК 342.9

*Д. Г. Диська
здобувач**Науково-дослідного інституту публічного права*

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Сучасний стан справ у сфері вищої освіти зумовлений, у першу чергу, реформаційними процесами, що відбуваються у державі шляхом запровадження сучасної системи та форм організації освітнього процесу, вивчення досвіду інших країн з цього питання, а також гармонійного поєднання навчальних, виховних, практичних методик викладання. Варто вказати, що визначальними категоріями, які здійснюють свій вплив на зміст освіти стає стан розвитку суспільних відносин, стан нормативно-правового регулювання, «якість» підготовки викладацького складу та готовність здобувачів вищої освіти до докладання зі свого боку зусиль на отримання знань, умінь навичок, а також застосування системного підходу до організації освітнього процесу на загальнодержавному рівні, єдності наукових та педагогічних поглядів, з одного боку та формування унікального підходу кожного ЗВО виходячи зі специфіки підготовки ним відповідних кадрів.

Також, необхідно обумовити, що в основу освітньої діяльності ЗВО зі специфічними умовами навчання покладається її відповідність, у тому числі, європейським стандартам вищої освіти.

Стан наукового дослідження. Необхідно зазначити, що питання організації освітнього процесу розглядали у своїх наукових працях, зокрема, Андреев А. В., Бондаренко В. В., Боярко Г. В., Головій Л. В., Губерська Н. Л., Гук О. Ф., Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Курко М. Н., Лошицький М. В., Литвин І. І., Марків В. М., Миськів Л. І., Огаренко Є. А., Совгир І. М., Сокурєнка В. В., Червякова О. В., Шаповал Р. В., О. В. Шмотіна та ін.

Мета дослідження. Провести розгляд особливостей системи організації освітнього процесу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Виклад основного матеріалу. Для європейських країн, якість освітньої діяльності виступає характеризуючою ознакою та однією з визначальних вимог, що ставляться перед закладом вищої освіти (далі – ЗВО) під час організації його освітнього процесу. Вважаємо, що якість освітньої діяльності ЗВО зі специфічними умовами навчання реалізується у формуванні комплексної системи організації освітнього процесу таких закладів, що дозволяє індивідуалізувати кожного здобувача вищої освіти у відповідності до його особистісних

характеристик з метою ефективної реалізації повноважень держави у відповідній сфері суспільних відносин.

Звертаючись до аналізу наявних позицій представників наукового співтовариства, відмічаємо, що кожен науковець формував власне бачення, роблячи акцент на окремих його складових, що на їх думку визначали ключові риси професійної підготовки. Так, зупинимось на твердженні В. В. Бондаренка, який висловлювався у відношенні до працівників поліції та означив, що професійна підготовка – це процес формування в слухачів спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, у тому числі формування вмінь щодо зберігання, носіння, застосування й використання вогнепальної зброї [1, с. 2]. З іншого боку, на окремий аспект зазначеного поняття вказує І. Є. Руколайніна та О. О. Леміш говорячи, що складниками професійної підготовки є професійне виховання, тобто комплекс заходів, що спрямований на формування професійних інтересів особистості, і професійна діагностика – важливий елемент профорієнтаційної роботи, який охоплює вивчення якостей, здібностей та інтересів особистості, що в подальшому впливає на вибір нею професії та освоєння певного виду діяльності [2, с. 106].

У свою чергу, більш розгорнуте поняття надає С. Є. Певна, яка стверджує, що професійна підготовка студента як майбутнього спеціаліста включає в себе професійно-технологічну та знаннєву складову, формування професійно важливих якостей особистості, а також професійну соціалізацію. Суб'єктний підхід у даному випадку буде орієнтувати навчальний процес на формування у майбутнього спеціаліста відповідних здібностей: технологічних, творчих, організаторських та ін., що необхідні спеціалісту для ефективного виконання всіх видів професійної діяльності, визначених службовими обов'язками з даної спеціальності [3, с. 7].

Проводячи систематизацію та групування складових представлених вище понять у відношенні до професійної підготовки здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання виокремлюємо наступні групи за змістовним класифікаційним критерієм. Відмічаємо, особистісну складову, до числа якої відносимо ті компетентності, які притаманні конкретно взятій особі,

наявність яких дозволило не лише визначитись з майбутньою професією, а й мати достатній рівень інтелектуального розвитку, фізичного та психологічного здоров'я. Таким чином, пройшовши в установленому порядку відбір та набувши статусу здобувача вищої освіти почнеться освоєння нових знань, умінь та навичок. Варто також вказати, що процес навчання націлений на пробудження у здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання бажання до самовизначення, щоб кожен хто навчається мав можливість найбільш у повній мірі проявити себе та розкрити свої якості ставши професіоналом за обраною спеціальністю, що узагальнюємо у професійну складову.

І зрештою, третя – соціальна складова, що направлена вже на безпосередню реалізацію наявних якостей та набутих теоретичних та практичних знань за для захисту інтересів держави, прав та законних інтересів осіб. На цьому етапі фактично відбувається їх безпосереднє застосування, а також завершення процесу «пошуку власного місця» у державному секторі.

Таким чином, вважаємо, що при комплексному поєднанні зазначених вище складових отримуємо таких професіоналів, що зможуть якісно виконувати задачі, що ставляться державою перед ними.

Одночасно з цим, досить вагомим фактором стає те, на скільки гармонічно організований освітній процес у ЗВО, з цього приводу, звернемось до думки висловленої О. Д. Царьовим, який розглядає навчальне середовище ЗВО МВС України як систему чинників, що мають вплив на характер розвитку особистості курсанта, та за наявності сприятливих педагогічних умов забезпечують ефективність її професійної адаптації. Серед таких чинників автор виділяє: 1) відповідний комплекс програмних засобів, що сприяють засвоєнню навчального матеріалу; 2) послідовність вивчення циклів дисциплін; 3) поєднання різноманітних методів і форм проведення занять; 4) використання нових освітніх технологій у навчальному процесі; 5) активну взаємодію учасників навчального процесу із соціальним і культурним середовищем (їх вплив один на одного); 6) організацію різних видів практики; 7) взаємодію викладача, офіцерського складу та майбутнього правоохоронця; 8) ненав'язливість навчального середовища (у майбутнього правоохоронця повинно скластися відчуття, що він самостійно винайшов рішення проблеми) при одночасному контролі навчання та дисципліни; 9) цілеспрямоване набуття власного досвіду відносин у колективі, особистісного та соціально цінного, через моделювання соціального устрою; 10) просторове оточення організації занять; 11) сприятливий психологічний та соціальний клімат [4]. Підтримуючи дане твердження, зауважимо, що навчальне середовище є багато-

гранним поняттям, яке структурно складається з цілої низки елементів, кожен з яких відіграє власну роль у процесі підготовки спеціалістів відповідного напрямку. Слід зазначити, що виділяємо наступні риси, які характеризують навчальне середовище ЗВО зі специфічними умовами навчання: всебічність, етапність, комплексність, динамічність, інноваційність навчання.

Так, для досягнення поставленої мети, необхідно щоб кожен етап освітнього процесу був забезпечений усіма необхідними ресурсами та виконував функцію, що на нього покладається. Включаємо до системи освітнього процесу такі етапи як: довузівський, вузівський, післявузівський. Довузівський етап відіграє досить ключове значення, оскільки саме завдяки ньому стає можливим здійснити попередній відбір потенційних здобувачів вищої освіти, у тому числі шляхом проведення професійної орієнтації населення суть, якої полягає у науково обґрунтованій системі взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізації здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності [5]. У підтримку важливості проведення такої діяльності висловлювались О. М. Пасько, вказуючи, що довузівська підготовка має важливе значення для майбутніх працівників МВС та сприятиме обізнаності у галузі професії та можливих проблем, що можуть виникати під час виконання професійних обов'язків [6, с. 193] та І. М. Совгір, який обумовив часові межі такої діяльності, а саме період підготовки майбутніх висококваліфікованих працівників, який закінчується моментом успішної здачі вступних екзаменів у ЗВО системи органів МВС і охоплює такі форми їх навчання: ліцейна, загальнопрофільна, початкова професійна [7]. На практиці, як одна з форм реалізації довузівської підготовки, є відкриття Центру рекрутингу Національної поліції України, основною задачею, якого є пошук потенційних осіб, які можуть у подальшому бути зараховані до лав працівників поліції. Вважаємо, що запровадження такого підходу є більш дієвим державним механізмом, який направлений на проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії серед потенційних абітурієнтів з метою забезпечення їх самовизначеності, ознайомлення з особливостями майбутнього навчання та роботи, а також сучасних потреб ринку праці. У свою чергу, такі місця є «площадкою» для спілкування осіб, що несуть службу в правоохоронних та силових структурах з потенційними кандидатами на відповідне навчання, що дозволяє отримати у доступній формі інформацію про практичні аспекти професійної діяльності.

Однак, на цей час все ще залишається на недостатньому рівні урегулювання юридичний статус такого центру, що фактично створює перепони для його належного функціонування.

У зв'язку з чим, вважаємо за доцільне, утворення у кожній області рекрутингових центрів для відбору кандидатів на навчання до ЗВО зі специфічними умовами навчання, які займатимуться не тільки попереднім відбором осіб на навчання, а й в подальшому виконуватимуть функцію з розподілу випускників по відповідним державним органам у порядку співпраці з територіальними підрозділами центральних органів виконавчої влади. Запровадження такої структури стане запорукою прозорості у процесі діяльності пов'язаною зі вступом до відповідного ЗВО, мінімізує корупційні ризики, що потенційно наявні під час проведення конкурсного відбору безпосередньо у вищі, а також створить єдиний, комплексний підхід в державі під час вирішення кадрових питань за для забезпечення функціонування правоохоронних та силових структур.

Переходячи до наступного етапу системи освітнього процесу – вузівського, зазначимо, що він носить визначальне значення, оскільки саме в межах нього здійснюється безпосередня підготовка професійних кадрів. З цього приводу, звертаємось до положень ст. 4 Закону України «Про вищу освіту», якими передбачається, що громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних ЗВО на конкурсній основі, якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває вперше за рахунок коштів державного або місцевого бюджету, а також в інших випадках, передбачених законодавством. Не вважається дискримінацією права на здобуття вищої освіти встановлення обмежень і привілеїв, що визначаються специфічними умовами здобуття вищої освіти, зумовленими особливостями отримання кваліфікації.

Таким чином, перш за все, виникає необхідність визначитись із сукупністю вимог, що ставляться до абітурієнтів та дій, що необхідно їм вчинити з метою вступу до ЗВО, а також у подальшому набути необхідних знань, вмінь та навичок у відповідній сфері. Так, структурно поділяємо вищезазначене на три рівні.

Слід зазначити, що I рівень означаємо як ценовий, адже на ньому висувуються перші вимоги, яким повинен відповідати кожен абітурієнт, який виявив бажання та прийняв для себе усвідомлене рішення отримати спеціальність пов'язану із реалізацією повноважень держави у відповідній сфері, при цьому такі вимоги визначаються відповідними профільними нормативно-правовими актами. Таким чином, як стає можливим помітити, що вже на цьому етапі до кандидатів на навчання у таких ЗВО висувуються додаткові вимоги у по-

рівнянні з іншими «не військовими» закладами, а саме медичний та психологічний ценз. Зрештою, застосування цих додаткових вимог зумовлено тим, що, по-перше, специфікою організації освітнього процесу, а по-друге, подальшою роботою, яка безпосередньо пов'язана із фізичними та психологічними навантаженнями, прийняттям складних рішень в стресових умовах.

Варто зазначити, що особи, які відповідають визначеним вимогам I рівня, мають можливість перейти на II, на якому з'ясується питання відповідності кандидатів в частині рівня фізичної підготовки, а також наявності необхідного обсягу знань. Варто зазначити, що на цьому етапі здійснюється відбір за даним критерієм з метою пошуку тих, осіб, які через наявні на цей час власні фізичні можливості, а також потенціал, що реалізовуватиметься ними за роки навчання шляхом проведення інтенсивних тренувань – зможуть отримати навик, який не тільки стане у нагоді під час виконання службових завдань, а й забезпечить збереження власного життя.

У свою чергу, другою складовою II рівня є проходження творчого конкурсу, який, зокрема, регламентований наказом Міністерства оборони України від 11 травня 2016 року № 248 «Особливості прийому на навчання до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти для підготовки військових фахівців тактичного рівня в умовах особливого періоду», Методичними рекомендаціями з організації та проведення творчого конкурсу у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, який є невід'ємною частиною конкурсного відбору. Вважаємо за доцільне зупинитись на тому, що основним призначенням проведення цього етапу є визначеність із можливостями кандидата на навчання до логічного, нестандартного мислення, вміння сформулювати та відстояти свою позицію, розкрити реальні фактори, що зумовили обрання саме цієї спеціальності. Як зазначається у вказаних вище Методичних рекомендаціях у межах творчого конкурсу формуються завдання таким чином: перший блок – «Майбутня професія – поліцейський» – із рекомендованого переліку питань щодо основних завдань, принципів функціонування, структури Національної поліції України. Питання цього блоку безпосередньо пов'язані із діяльністю поліцейського, його правами, обов'язками, несенням служби та ін., саме в рамках підготовки до проходження цієї складової, кожен кандидат ще раз зважить правильність вибору напрямку підготовки за рахунок співставлення власного уявлення про майбутню діяльність із законодавчо закріпленими положеннями. Другий блок – «Основи права» має

іншу направленість, формуючи знання про правову систему України, органів, що входять до неї, їх основних повноважень, місце громадянина в ній, а також основ державотворення та адміністрування. І зрештою, третій блок – ситуаційні завдання з «Основ правознавства», спрямований на розв'язання практичних ситуацій та націлений на перевірку здатності кандидата на навчання до швидкого орієнтування, вміння оцінити ситуацію та приймати рішення для вирішення ситуації по суті, що відповідає чинному законодавству України.

Отже, вважаємо, що проведення такого виду відбору, з одного боку дозволяє відібрати на навчання осіб, які свідомо обрали майбутню професію, що зумовить у подальшому їх відповідальне відношення до службових обов'язків, а з іншого є етапом – на якому можливе виникнення корупційних ризиків, оскільки комісійна оцінка творчої роботи є суб'єктивною. Беручи до уваги, зазначене вважаємо, що з метою мінімізації такого фактору ЗВО повинен вживати комплекс заходів, а саме:

- під час складання завдань для творчого конкурсу, формулювати їх таким чином, щоб мінімізувати можливість двозначного їх читання, незрозумілості з метою отримання однозначних та близьких за змістом, в осіб, що приймають участь у написанні творчого конкурсу відповідей;

- конкурсу комісію формувати з числа високоморальних, професійних працівників із незаплямованою репутацією. Застосовувати до таких працівників додаткові матеріальні стимули за участь у роботі конкурсної комісії;

- розробляти прозору та зрозумілу систему оцінювання робіт;

- відкритість процедури проведення конкурсного відбору.

Об'єктивно зважаючи, як на позитивний бік творчого конкурсу, так й можливі ризики вважаємо, що його мета привалює можливим негативним наслідкам, у зв'язку з чим доцільно на законодавчому рівні для ЗВО зі специфічними умовами навчання закріпити відповідні положення щодо обов'язковості проходження такого конкурсу.

Доповнити ч. 1 ст. 4 Закону України «Про вищу освіту» новим абзацом «Умови організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу до ЗВО зі специфічними умовами навчання та проведення творчого конкурсу визначаються органом для задоволення потреб, якого здійснюється підготовка таких осіб».

Отже, на цьому етапі вирішується досить важлива задача – відбірково-пошукова, адже із усього загалу претендентів до яких застосовується медичні, фізичні, інтелектуальні вимоги, обираються кращі та ті, що мають необхідний потенціал для опанування відповідних знань, умінь та навичок у обраній сфері.

Звертаючись до запропонованої рівневої системи, зупинимось на III рівні, що безпосередньо пов'язаний із навчанням здобувачів вищої освіти, на чому й зосередимо свою увагу. Між тим, як вказує О. Ф. Гук, освіта людини здійснюється через її навчальну діяльність, яку вчений розглядає як поняття, яке ґрунтується на теорії діяльнісного підходу до навчання [8; с. 130]. Так, як стверджує Д. Б. Ельконіна навчальна діяльність – це діяльність із самозміни. Продуктом навчальної діяльності є зміни, які відбувалися в самому суб'єкті [9; с. 130]. Однозначно підтримуємо вказане, оскільки у процесі навчання кожен здобувач вищої освіти зазнаватиме змін за рахунок засвоєння нових інтелектуально-практичних знань, особистісних компетентностей, встановлення соціальних зв'язків, які утворять цілісну систему, яка характеризуватиметься за кількісними та якісними показниками.

Висновки. Проведене вивчення дозволяє стверджувати, що система організації освітнього процесу ЗВО зі специфічними умовами навчання має свої особливості, які реалізуються у вимогах до абітурієнтів, процедурі їх відбору, а також подальшого навчання. Одночасно з цим, вважаємо, за необхідно проведення подальшого наукового вивчення з метою уніфікації та стандартизації законодавчих механізмів процедури відбору кандидатів на навчання.

Література

1. Бондаренко В. В. Особливості програм первинної професійної підготовки працівників
2. Руколайніна І.С., О.О. Леміш Формування та підготовка кадрів (персоналу) до органів Національної поліції України. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 1. С. 104-106;
3. Певна С. Є. Студент як суб'єкт освітньої діяльності. Науковий вісник Донбасу. 2012. № 4. С. 7-11;
4. Царьов О. Д. Особливості підготовки до професійної адаптації майбутніх правоохоронців. URL : http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN20/12_todamp.pdf;
5. Концепція державної системи професійної орієнтації населення. постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 року № 842. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF>;
6. Пасько О. М. Система підготовки майбутніх працівників для Національної поліції. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2016. № 5 (43). С. 191-194;
7. Совгір І. М. Організаційно-правове регулювання довузівської підготовки кандидатів на службу в органи внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2003. 17 с.;
8. Гук О. Ф. Гуманізація освітнього процесу у вищому навчальному закладі сутність та основні складники освітнього процесу у закладах вищої освіти України. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2012. № 14. С. 179-187;
9. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. М.: Педагогика, 2009. 560 с.

Анотація

Диська Д. Г. Особливості системи організації освітнього процесу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. – Стаття.

У статті розкриваються особливості системи організації освітнього процесу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання шляхом виокремлення змістовних складових професійної підготовки здобувачів вищої освіти вказаних закладів, а також формуванню власного бачення системи освітнього процесу, її елементів та розкриттю змісту вимог, що ставляться до абітурієнтів та дій, що необхідно їм вчинити з метою вступу до означених закладів вищої освіти.

Ключові слова: освітній процес, заклад вищої освіти зі специфічними умовами навчання, адміністративне право, професійна підготовка, абітурієнт.

Аннотация

Диська Д. Г. Особенности системы организации образовательного процесса в учреждениях высшего образования со специфическими условиями обучения. – Статья.

В статье раскрываются особенности системы организации образовательного процесса в учреждениях высшего образования со специфическими условиями обучения путем выделения содержательных составляющих профессиональной подготовки соискателей

высшего образования указанных заведений, а также формированию собственного видения системы образовательного процесса, его элементов и раскрытию требований, предъявляемых к абитуриентам и действий, что необходимо им совершить с целью вступления в указанные высшие учебные заведения.

Ключевые слова: образовательный процесс, учреждение высшего образования со специфическими условиями обучения, административное право, профессиональная подготовка, абитуриент.

Summary

Diska D. H. Features of the system of organization of the educational process in higher education institutions with specific learning conditions. – Article.

The article reveals the peculiarities of the system of organization of the educational process in higher education institutions with specific learning conditions by identifying the substantive components of professional training of higher education institutions, as well as forming their own vision of the educational process, its elements and disclosure of requirements for applicants and actions., what they need to do in order to enter these institutions of higher education.

Key words: educational process, higher education institution with specific conditions of study, administrative law, vocational training, entrant.